

TS 31.1.2011

Alakerta

Paavo Rantanen

Kirjoittaja on ministeri. Kirjoitus perustuu Suomen Atlantti-Seuran ja Turun yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen ”Suomi ja transatlanttiset suhteet – Kylmästä sodasta Afganistaniin” Studia Generalia -luentosarjassa pidettyyn luentoon.

TÄSTÄ ON KYSYMYS

1. Perusta transatlanttisten taloussuhteiden, ja yleensäkin kansainvälisen kaupan kehitykselle saatiin aikaan luomalla yhteisiä organisaatioita.
2. Yhdysvalloille EU on vientialueena tärkein, ja päinvastoin. Mutta tuonnissa on kummassakin tapauksessa ensi sijan vallannut Kiina.
3. Transatlanttiset taloussuhteet tulevat edelleen olemaan pysyvä ja tärkeä lohko maailman suurissa kuvioissa.

Yhdysvallat ja Eurooppa tarvitsevat toisiaan

Hyvin vanhat, mutta erityisesti toisen maailmansodan jälkeen kehittyneet transatlanttiset taloussuhteet ovat muuttuneet ajan myötä. Rakenteet ovat uusiutuneet Euroopan integraation seurauksena, ja alueellisesti siteet laajentuneet EU:n kasvaessa ja Itä-Euroopan maiden vapauduttua Neuvostoliiton kynsistä.

Politiikan merkitys taloussuhteissa on välillä hyvin suuri. Tämä kävi ilmi selvimmin Marshall-avussa, johon Yhdysvallat vuosina 1948–1951 sijoitti peräti 1,5 prosenttia bkt:staan. Tarkoituksena oli auttaa rapakuntoista läntistä Eurooppaa sekä padota Neuvostoliiton uhkaava eteneminen.

Suomi jäi poliittisista syistä pois Pariisin konferenssista vuonna 1947, jonka seurauksena Yhdysvaltain apua kohdistettiin 16 maalle ja jonka tuloksena perustettiin taloudellista yhteistyötä varten OEEC-järjestö (nykyään OECD, johon Suomi liittyi vuonna 1969).

Tshekkoslovakia oli halukas osallistumaan ohjelmaan, mutta perui saatuaan vihjeen Moskovasta. Tämä merkitsi sitä, että transatlanttinen taloudellinen vuoropuhelu rajoittui Pohjois-Amerikan ja Länsi-Euroopan väliseksi.

Kun Marshall-suunnitelma ja transatlanttisen suhteen toinen tukipilari, Nato, osoittautuivat menestystarinoiksi ja kun taloussuhteet kehittyivät suotuisasti, jäi politiikan rooli

sivummalle. Uudelleen se on korostunut öljykriisien jälkeen alkaneessa transatlanttisessa dialogissa. Tämä näkyy selkeästi Yhdysvaltain ja EU:n huippukokousten kommunikoidoissa.

Kauppa ja investoinnit vaativat kehittyäkseen yhteisiä sääntöjä. On sanottu, että ”investoija on kuin arka lintu, se laskeutuu turvalliselle niitylle, jossa on ravintoa”. Perusta transatlanttisten taloussuhteiden, ja yleensäkin kansainvälisen kaupan kehitykselle saatiin aikaan luomalla yhteisiä organisaatioita – Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto vuonna 1946, Gatt-sopimus vuonna 1947, jonka myöhemmin korvasi WTO.

OECD oli alkuun nimenomaan transatlanttinen foorumi, joka edisti kaupan esteiden purkua sekä valuuttain vaihdettavuutta. Järjestön toiminta monipuolistui vuosien mittaan. Nykyään OECD on tullut meille tutuksi Pisa-tutkimusten alullepanijana.

Kun olot olivat vakiintuneet ja talous kasvoi jatkuvasti, Eurooppa sai ensimmäiseen öljykriisiin saakka nauttia hyvästä kehityksestä, kasvua oli keskimäärin viisi prosenttia vuosittain. Yhdysvallat oli tukenut voimakkaasti Euroopan integraatiota, ja EEC:stäkin (nykyinen EU) tuli menestystarina. Siitä tuli Yhdysvalloille vakava kilpailija, eikä ollut ihme, että atlanttiset partnerit joutuivat Gatt-järjestön piirissä ja muutenkin vastakkain usein.

Suuri kestoaihe on ollut maatalous, Yhdysvaltain jatkuvasti arvostellessa Euroopan maatalouspolitiikkaa, erityisesti vientitukia. Eurooppalaiset ovat vastanneet omalla kritiikillään. Samoin on käynyt lentokoneteollisuuden alalla – Boeing ja Airbus kilpailevat johtoasemasta – kumpikin puoli syyttää toistaan luvattomista tukitoimista.

Muita kiistoja on leegio – mm. anti-dumping-tullit, julkisten hankintojen säännöt, ns. Buy American -lainsäädäntö, banaanien tuontikohtelu EU:ssa ja uusimpana laajana teemana geenimuunneltu ruoka. Kiistat on aina saatu sovitelluiksi ja näin on varmaan jatkossakin.

Gatt/WTO-pohjainen vapaakauppahenkinen järjestelmä on palvellut molempien osapuolien etuja, samalla kun se on hyödyttänyt kansainväliseen vaihdantaan osallistuvaa maailmanyhteisöä. Sekä Yhdysvallat että EU ovat kannattaneet Gatt-järjestön kauppaneuvottelukierroksia, joissa neuvotellaan sitovasti tullien ja muiden kaupan esteiden alentamisesta sekä kauppaan liittyvien uusien ongelmien – esimerkiksi ympäristö, työvoima, teolliset oikeudet – sääntöjen kehittämisestä.

Kun kehitysmaat ovat usein olleet nihkeitä näitä käsittelemään, on tämä pontimena Yhdysvaltain ja EU:n vuoropuhelulle. Vielä 1990-luvulle saakka tahdin Gattin toiminnassa määräsi Yhdysvaltain, EU:n ja Japanin yhteisymmärrys. Vaikuttajien ryhmään kuuluivat myös Kanada, Sveitsi ja voimansa yhdistäneet Pohjoismaat, mukana Suomi.

1970-luvulla maailmantaloutta järkytti Yhdysvaltain luopuminen Bretton Woods -systemin

kultakytkennästä, jolloin EU-maat joutuivat tukemaan Yhdysvaltain dollaria. Lopulta valuutat oli päästettävä kellumaan. Öljykriisi iski sekin pahasti.

Tämä edellytti yhteistyön kehittämistä – Pariisiin perustettiin energiajärjestö IEA ja vuodesta 1975 on toiminut suurimpien talousmahtien G-ryhmä, jonka puitteissa on koitettu löytää yhteiset nuotit niin suuriin talous- kuin poliittisiin ongelmiin.

Klubi kasvoi, ja kun Venäjä äskettäin pääsi mukaan, se tunnetaan lyhenteestä G8. Nykyään tässä ydinryhmässä on 20 maata (G20) suurten kehitysmaiden, erityisesti Kiinan, painoarvon kasvaessa.

Maailmantalouden häiriöistä huolimatta kaupan kasvutrendi on jatkunut. EU:n ja Yhdysvaltain välinen kauppavaihto on kasvanut jatkuvasti molempiin suuntiin, mutta sitäkin tärkeämpiä on investointien raju kasvu ja niiden merkitys käy yli tavanomaisen kaupan. Yhdysvalloille EU on ventialueena tärkein, ja päinvastoin. Mutta tuonnissa on kummassakin tapauksessa ensi sijan vallannut Kiina.

Vaikka kauppa ja investoinnit ovat luoneet vahvan riippuvuuden valtameren yli, on silti puolin ja toisin ajateltu, että käyttämättömiä mahdollisuuksia kaupan esteiden poistamiseksi on runsaasti muutenkin kuin nykyisellään jo hyvin alhaisten tullien osalta. Erilaisten kauppaan vaikuttavien säännösten viidakko, kuten normit, standardit, investointisäännöt, eläin- ja kasvinsuojelu, on erittäin tiheä.

1990-luvun alussa käynnistynyt transatlanttinen dialogi sisältää laajan ohjelman esteiden purkamiseksi. Voidaan sanoa, että prosessi on ollut takkuinen, mille on omistettu poliittista huomiota. Tämä kuvastuu 1990 laaditussa transatlanttisessa julistuksessa, jossa lähdettiin yhteisistä arvoista ja intresseistä. Asiakirjan pohjalta syntyi USA–EU-huippukokousten jatkumo sekä eritasoisten kohtaamisten ja neuvottelujen sarja.

Vuonna 1995 hyväksyttiin uusi trans-atlanttinen agenda, joka kirjasi uudelleen tavoitteet ja toiminnan kohteet. Kun käytännön edistys on edelleenkin ollut verkkaista, annettiin prosessille pontta perustamalla vuonna 2007 trans-atlanttinen taloudellinen neuvosto (TEC), jonka tarkoituksena on ohjata ja vauhdittaa projektin kehittymistä. Yhdysvaltain ohella on Kanadan ja EU:n välille syntynyt jo 1970-luvun puolivälissä sektorikohtainen yhteistyö. Parhailtaan neuvotellaan näiden kumppanien kesken laajan taloudellisen yhteistyösopimuksen aikaansaamisesta.

Viime aikojen mullistukset ja taloudellinen kasvu BRIC-maissa ovat vähentäneet niin Yhdysvaltain kuin EU:nkin painoarvoa kansainvälisessä asetelmassa. Se heijastuu G20 ryhmässä ja siinä, että nykyistä WTO:n suurta Dohan-kierrosta ei saada valmiiksi, elleivät Yhdysvallat, EU, Brasilia, Intia ja Kiina saavuta yhteisymmärrystä.

Kansainvälisten rahamarkkinain häiriöilmiöt ovat tuoneet uuden ja vaikeasti hallittavan

tekijän taloussuhteisiin yleensä, mutta myös Atlantin yli. Baselissa harjoitettu pankkiyhteistyö auttaa osaltaan, mutta sen lisäksi olisi saatava aikaan yhteinen näkemys mm. pankkien säätelystä, valvonnasta ja kriisien ratkaisumallista. Kaikki tämä odottaa vastaustaan.

Yhdysvallat ja EU ovat yhä mahtitekijöitä maailmantaloudessa, yhteensä puolet maailman bkt:sta ja yhä ne ovat toisistaan riippuvaisia. Tämä takaa sen, että transatlanttiset taloussuhteet tulevat edelleen olemaan pysyvä ja tärkeä lohko maailman suurissa kuvioissa.